

Wim Daniëls & Gerard Kamp

BRABANT

Zoals het
vroeger was

ALFABET
UITGEVERS
2025

Foto van de hand van Martien Coppens

INLEIDING

‘De *kleurenphotographie* is een kunst die naar men weet een zeer lange kindsheid doormaakt’, stond er in het dagblad *Het Vaderland* van 25 juli 1909. Dat was een waarheid als een koe. In 1861 was de Schotse natuurkundige James Clerk Maxwell de eerste geweest die een kleurenfoto had weten te maken. Maar in 1909 kon men nog altijd niet tevreden zijn over de kwaliteit van kleurenfoto’s en evenmin over de verspreiding van kleurenfotografie ten opzichte van zwart-wit. Het zou zelfs tot het decennium 1960-1970 duren vooraleer kleurenfotografie daadwerkelijk doorbrak en gemeengoed werd. De lange kindsheid ervan had te maken met de ingewikkelde techniek die erbij kwam kijken en met het prijskaartje dat eraan hing.

Tegenwoordig worden vrijwel alle foto’s in kleur ‘afgedrukt’, al zijn er zeker nog beroepsfotografen die nadrukkelijk voor zwart-wit kiezen. In zwart-wit kan uiteraard ook veel charme liggen, zoals diverse fotografen hebben bewezen, onder wie de Brabander Martien Coppens (1908-1986), wiens zwart-witfoto’s zelfs geen kleur lijken te verdragen.

Het inkleuren van zwart-witfoto’s is een ware specialisatie binnen de fotografie. Er

bestaan tegenwoordig programma’s die dat proces automatisch proberen na te bootsen met één druk op de knop, maar die missen de nuance, het historisch besef en het oog voor detail van een professionele colorist van vlees en bloed. Coloristen, die er al zijn sinds fotografie bestaat, denken bij het inkleuren van zwart-witfoto’s na over de kleurschakeringen die er in het echte leven waren in de tijd dat de foto’s werden gemaakt. Ze proberen met andere woorden de tijdgeest in kleur te vangen. Tegelijkertijd geven veel coloristen hun inkleuring een eigen signatuur mee, want ze willen ook geen exacte kopie maken van de kleuren zoals die in het echt zijn geweest, als dat al zou kunnen.

Dit boek toont het resultaat van ruim tachtig ingekleurde zwart-witfoto’s die ooit ergens in Noord-Brabant zijn gemaakt. Daarbij kan het dus zo zijn dat sommige mensen die dit boek ter hand nemen, zeggen ‘die kleur klopt niet, want in werkelijkheid was het anders’. Een van de foto’s in dit boek toont bijvoorbeeld enkele wielrenners direct na hun deelname aan de befaamde wielerronde de Acht van Chaam. De wielrenners hebben op de foto een bepaalde kleur wielerkleding aange-

meten gekregen die niet helemaal de kleur is geweest die hun kleding in werkelijkheid had. Toch detoneert de kleur niet met het tijdsbeeld. En daar gaat het dus om in dit boek: met kleur de werkelijkheid zoals die was geen geweld aandoen maar aan die werkelijkheid wel een eigen, extra dimensie geven om het Brabant van vroeger hernieuwd tot leven te brengen.

We hebben voor dit boek als uitgangspunt zwart-witfoto's van vroeger genomen verspreid over heel Brabant. Die hebben we ingekleurd. De foto's zeggen iets over Brabantse gebruiken, tradities, bedrijvigheid, gebeurtenissen, plaatsen en personen. De teksten die zijn opgenomen bij de foto's ge-

ven uitleg bij wat er te zien is of voegen anderszins informatie toe die in relatie staat tot de foto's.

Met de ingekleurde foto's en de bijbehorende teksten denken we een aantrekkelijk boek te hebben gemaakt over het Brabant uit vooral de eerste helft van de twintigste eeuw. Die periode was in werkelijkheid natuurlijk nooit zwart-wit, maar ze is ons wel gedeels in zwart-wit via foto's overgeleverd. We brengen er nu kleur in, die de huidige kijker verbindt met de mensen en dingen van toen; alsof je even naast de fotografen van vroeger staat en de wereld die zij zagen, kunt meeleven.

VEEN, 1901

Veen is een dorp in de gemeente Altena, gelegen in de Brabantse streek die het Land van Heusden en Altena wordt genoemd.

De foto doet een beetje denken aan een wildwestfilm; alleen de paarden ontbreken. In de woning links op de foto zat lange tijd een herberg genaamd 'De herbergh van de Veensche Voetboogh', een vernoeming naar een zeilschip met drie masten.

Voor het huis in het midden zien we bakenmeester Roeland Harmsen, de man met de hoge hoed. Een bakenmeester was een functionaris die verantwoordelijk was voor het beheer en onderhoud van bakens, boeien en andere navigatiehulpmiddelen op waterwegen. Veen ligt aan de waterweg de Afgedamde Maas, een riviertak bij de Maas, die afgedamd is bij de plaats Well. Maar tot 1904 – de foto is genomen in 1901 – behoorde de Afgedamde Maas tot de hoofdstroom van de Maas.

Aan het huis zit een schuur vast, waarin in 1882 Cornelis Antonie Willem Jiskoot met een Duitse compagnon, Muller genoemd, een bedrijf begon onder de naam die we op de dakrand zien staan: Stoomtabaksfabriek De wapens van Heusden en Altena. De namen van

de vennoten zijn op de gevel aangebracht met het &-teken op een van de houten luiken.

De stoomtabaksfabriek was op het moment van de foto nog volop in bedrijf. Een jaar nadat de foto werd gemaakt, schonk de fabriek een hoeveelheid tabak aan de Boerengevangenen op Sint-Helena. Muller en Jiskoot stopten er, zoals destijds in de krant stond, 'een pakje puike soort' bij, bestemd voor generaal Conjé. Die verstuurde op 11 maart 1902 een bedankbrief aan Muller en Jiskoot: 'Mits deze heb ik de eer U mijn hartelijken dank te betuigen voor de door U gezondene fijne rooktabak. Ik heb reeds menig pijpje van deze heerlijke tabak gerookt en doe zulks altijd met een dankbaar gevoel voor de milde gaven.'

Met Sint-Helena is hier het eiland bedoeld dat zo'n tweeduizend kilometer westelijk van de Afrikaanse kust ligt. Conjé was naar dat eiland afgevoerd nadat hij samen met veel anderen tijdens de Tweede Boerenoorlog, van 1899 tot 1902, gevangen was genomen door het Britse leger. De Tweede Boerenoorlog was een strijd tussen aan de ene kant de Nederlandstalige boeren van Oranje Vrijstaat en Transvaal en aan de andere kant het Britse Rijk.

De foto is genomen door amateurfoto-

STOOMTABAKSFABRIEK DE WAPENS VAN HEUSDEN EN ALTENA

MULLER

&

JISKOOT

graaf Johan Engelbert Schmitz, die lange tijd huisarts was in Veen. Hij was in 1870 geboren in Medemblik, maar werd al op zijn vierentwintigste arts in Veen en gemeentegeneesheer in de nabijgelegen plaatsen Wijk en Aalburg en Nederhemert. Hij deed zijn visites lange tijd op een motorfiets, die hij later verruilde voor een luxe auto, een Buick. Hij stond als huisarts goed aangeschreven in Veen en was ook bij diverse activiteiten in het dorp betrokken. Hij overleed in 1932 na een kort ziekbed. Kort ervoor was hij gestopt als huisarts.

Op de foto zien we ook vier kinderen. Twee kinderen worden op de arm gehouden door de vrouwen. De andere twee kinderen zien we rechtsonder op de foto. Het lijkt erop dat ze werkkleding aanhebben. Sinds 1874 was kinderarbeid onder de twaalf jaar verboden door de invoering van de Kinderwet van Samuel van Houten. Maar er was lange tijd weinig controle op naleving van die wet.

02 Dominee Johannes Pieter Kerkhoff, predikant te Werkendam, in 1880

WERKENDAM, 1880

Werkendam ligt in het uiterste noordwesten van Noord-Brabant. Bij Werkendam splitst de rivier de Boven-Merwede zich in de Nieuwe Merwede en de Beneden-Merwede. Aan de overzijde van het water ligt Zuid-Holland, met plaatsen als Schelluinen en Hardinxveld-Giessendam.

Werkendam heeft een bijzonder roerige geloofsgeschiedenis. De roerige tijd begon eind zestiende eeuw toen Werkendam zijn eerste predikant kreeg. De plaats werd vanaf toen geleidelijk aan voornamelijk protestant. Maar in de loop van de tijd ontstonden er veel afgescheiden geloofsgroepen, met hun eigen kerken en andersoortige gebedshuizen. De naam Werkendam wordt niet voor niets nog altijd geregeld verbasterd tot Kerkendam.

De foto met daarop dominee Kerkhoff is gemaakt toen hij veertig jaar predikant was in Werkendam. Hij zou er blijven tot aan zijn pensioen (emeritaat), in 1883. Daarna verhuisde hij naar Utrecht. Het bleek bijzonder lastig te zijn een opvolger voor hem te vinden. De predikant die solliciteerde, wist dat hij in een wespennest terechtkwam. Men moest het jaar-salaris flink opschroeven vooraleer er iemand werd gevonden die Kerkhoff wilde opvolgen.

Kerkhoff zou uiteindelijk honderd jaar oud worden. Hij stierf op 22 december 1906. Bij zijn honderdste verjaardag, eerder dat jaar in september, wijdden veel kranten een artikel aan hem. Daarbij werd ook gemeld dat de honderdjarige vanuit Werkendam nog diverse geschenken had ontvangen voor zijn verjaardag, waaruit duidelijk bleek, aldus de kranten, dat men hem daar niet vergeten was. De krant *Land en Volk* schreef op 5 september 1906:

Een predikant, die na 23 jaar uit een plaats vertrokken te zijn, nog altijd dankbaar wordt herdacht, is zeker een figuur geweest. Zelfs bij de meest gevaarlijke ziekten, als cholera, keelziekte etc. was hij aller hulp en steun; gevaar voor zich zelve vreesde hij nooit; onbeschroomd betrad hij de meest besmette huizen en hutten en bood hulp, waar hij kon. Dat heeft hem naast zijne andere verdiensten, een eerezuil opgericht in het hart zijner vroegere gemeentenaren en zoo viert men te Werkendam nog feest op dezen dag, al is het reeds een kwart eeuw geleden, dat de 'oude dominee' vertrok.

Op de foto heeft dominee Kerkhoff een pijp met een lange steel in de hand. Zo'n pijp wordt wel een 'leespijp' genoemd, omdat je er gemakkelijk een boek bij kunt lezen; de pijpenkop is immers ver van het gezicht verwijderd waardoor de rook niet in het gezicht komt. In de lange pijp van een leespijp koelt de rook 'onderweg' enigszins af; volgens pijprokers geeft dat een mildere rookervaring. De leespijp werd door pijprokers vooral gebruikt in de achttiende en negentiende eeuw en past heel goed bij een persoon als Kerkhoff, zittend in een leren stoel en bedachtzaam kij-

kend, nadenkend over de zojuist gelezen literatuur.

Het gaat om een bijzonder oude foto, uit 1880 dus. Fotografie startte, zo wordt meestal gezegd, in 1826, toen de Fransman Joseph Nicéphore Niépce een koperen plaat insmeerde met lichtgevoelig asfalt. Hij legde die plaat in een *camera obscura* (donkere kamer) en liet er acht uur lang zonlicht op schijnen, waarna de eerste foto zichtbaar werd. Pas vanaf 1888, toen Kodak met een draagbare camera op de markt kwam, werd fotografie echt gangbaar. In zwart-wit vooralsnog.

SINT-OEDENRODE, 1931

Op de foto zien we de moeder van een kind dat gedoopt gaat worden of net gedoopt is, met wellicht haar eigen moeder en mogelijk haar vader of een buurman die het paard leidt. Ze zijn op weg naar de kerk of komen ervandaan. De moeder heeft haar baby afgedekt onder het doopkleed in haar armen.

Heel jong lijkt de moeder niet meer, maar daarin kun je je gemakkelijk vergissen. Misschien was ze wél jong, maar had ze al een leven van hard werken achter de rug en mogelijk had ze eerder al verschillende kinderen gebaard. Dat kan iemand tekenen.

Door een kind te laten dopen wordt het opgenomen, zoals men dat vaak zegt, in de Kerk van Christus. De (katholieke) priester spreekt bij de doop de woorden uit: 'Ik doop u in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.' Het kind krijgt wat doopwater over het hoofdje gegoten. En vervolgens is het de bedoeling, althans volgens sommige tradities, dat de priester even de oren en de neus van het kind aanraakt. Daarmee zou het kind dan moeten weten dat het in de rest van zijn leven moet luisteren naar de voorschriften van Christus. Er wordt in sommige gevallen ook wat zout op de tong van de baby gelegd in de hoop dat het kind tot wijsheid

komt. En er is nog de zalving van de baby.

Het doopkleed dat de moeder bij zich heeft, is wit. Dat is voor een doopkleed de voorgeschreven kleur als teken van onschuld van het kind. De baby heeft als het goed is een doopjurk aan, die samen met het doopkleed niet zelden gemaakt werd van de bruidsjurk van de moeder. Bij de doop zelf hoort ook nog een brandende kaars die het licht van Christus verbeeldt.

Kinderen werden vroeger zo kort mogelijk na de geboorte gedoopt. Dat deed men omdat er altijd angst was dat het kind zou overlijden en dan kon het maar beter gedoopt zijn. De kindersterfte was groot.

Als de vrouw op de kar die naast de moeder zit niet haar eigen moeder is, dan is het waarschijnlijk een tante, de peettante. Want die was standaard aanwezig bij de doopplechtigheid. De vader van de baby is er niet bij. Dat die niet bij de doopplechtigheid was, was vroeger heel gebruikelijk. De vader had als taak om het kind aan te melden ('aan te geven') bij de burgerlijke stand. In sommige plaatsen ging de vader daarna een borrel drinken in een kroeg om, zoals dat heette, 'het schèèl eraf te drinken'. Dat 'schèèl' was dan het (eventuele) scheelkijken van de baby.

03 Onderweg met paard en wagen vanwege een doopplechtigheid, in het centrum van Sint-Oedenrode, 6 mei 1931

De vrouwen op de kar dragen beiden een poffer. Die hoorde bij de Brabantse klederdacht en was tot pakweg 1955 gangbaar. De poffer werd gedragen bij speciale gelegenheden. Hij was wit en bewerkt met kant. Wie een poffer droeg, gold als welgesteld, want zo'n muts was behoorlijk duur in aanschaf.

Sint-Oedenrode heeft een oude kern, de Markt, die anno nu door sommige huizen, de bestrating en de kiosk nog iets van de

sfeer van vroeger heeft. Maar dan moet je wel de auto's wegdenken en de moderne winkelpanden en appartementen. Op de Markt hebben ook nog tramrails gelegen, voor de verbinding naar enerzijds Eindhoven en anderzijds Veghel. De tram deed dienst voor personenvervoer vanaf ongeveer 1900 tot 1933. Daarna werd de lijn nog een paar jaar gebruikt voor goederenvervoer.

RAVENSTEIN, 1935

De jongen die helemaal rechts loopt, heeft een hoepel om zijn nek hangen en in zijn hand een stokje. De hoepel wordt ook wel 'reep' genoemd. Een hoepel kun je als speelgoed en sportattribuut gebruiken door hem al heupwiegend om je middel te laten draaien.

De jongen op de foto gaat met zijn hoepel echter een ander spel spelen. Hij gaat ergens de hoepel verticaal op de grond zetten, rolt hem dan vooruit, holt er zelf achteraan en gebruikt vervolgens het stokje om de hoepel rollend te houden. Men spreekt in dit geval van een loophoepel.

De Kasteelsepoort hoorde vroeger bij kasteel Ravenstein. Het kasteel en de poort dateren uit de veertiende eeuw. Meestal houdt men 1360 aan als het begin van de ontstaansgeschiedenis; dat is ook het jaar waarin de plaats Ravenstein werd gesticht, door Walraven van Valkenburg, die in dienst was van de hertog van Brabant. De naam Walraven heeft geleid tot de naam Ravenstein. Het woorddeel 'stein' heeft onder meer de betekenis 'kasteel'.

De plaats Ravenstein hoorde vroeger bij het kasteel. Ravenstein, gelegen aan de Maas,

is een vestingstadje. De stadsrechten dateren van 1380. Lange tijd was Ravenstein een zelfstandige gemeente, maar in 2003 werd de plaats bij Oss gevoegd, zoals zoveel plaatsen in de loop van de tijd zijn moeten fuseren. Overigens zijn stadsrechten in 1851 afgeschaft met de komst van de Gemeentewet. Je kunt nu niet meer zeggen, al doen velen dat vaak nog wel, dat een plaats een stad is omdat er ooit stadsrechten zijn verkregen.

De Kasteelsepoort heeft een boogvormige uitsparing, een schutsboog. Het woord 'schuts' slaat op de boogschutters die in vroegere eeuwen vanuit het poortgebouw de vijand op afstand probeerden te houden met pijl-en-boog. De poort had ook een valdeur om de vijand buiten te houden of juist in de val te lokken.

Het kasteel is in zijn eerste eeuwen daadwerkelijk geregeld aangevallen en leed ook behoorlijk onder de tand des tijds. In 1818 is het gesloopt. Maar de Kasteelsepoort is behouden gebleven en maakt nu deel uit van een woonhuis. Als je de situatie zoals die vandaag de dag is vergelijkt met die op de foto, moet je vaststellen dat alles meer versteend is geraakt. De vier jongens op de foto

04 Vier jongens lopen onder de Kasteelse-
poort door in Ravenstein, 19 juli 1935

lopen over een zand- of grindpad. Dat zand en dat grind zijn er nu niet meer. Ook de grote haag rechts op de foto is er niet meer. Maar de huidige bewoners rondom de Kasteelsepoort hebben wel mooi onderhouden tuintjes en door de bestrating met kasseien heeft het geheel een ‘oude’ uitstraling.

Bijzonder op de foto is de man die aan het einde van het pad op de vensterbank zit. Dat is een typisch beeld van vroeger, op straat voor de deur zitten. De foto toont ook diverse fraaie bomen. Fraaie bomen zijn er vandaag de dag in de buurt van de Kasteelsepoort in Ravenstein nog altijd volop, gelegen rondom een water.

OSS, 1939

We kijken naar een kleine biggenmarkt in Oss. Biggenmarkten vonden vroeger op straat plaats. De locatie die op de foto te zien is, lijkt misschien wat merkwaardig, want de biggenhandel speelt zich af pal voor enkele winkels. Een van die winkels is, zoals groot op de gevel prijkt, een winkel waar radio's te koop werden aangeboden of gerepareerd konden worden. De radio was in 1939 nog een relatief nieuw product. De eerste radio-uitzending in Nederland dateert van 6 november 1919. Maar voordat veel mensen een radio hadden, moeten we toch een flink aantal jaren verder denken. Van televisie was in 1939 nog helemaal geen sprake. Nederland kreeg pas in 1951 de eerste tv-uitzending. Op het bovenraam van de radiowinkel staat Tungsram. Dat was de naam van een Hongaars bedrijf, opgericht in 1896, dat aanvankelijk telefoons produceerde en later ook radiobuizen ging maken.

Links van de radiowinkel is een pand met een opgetrokken luifel. Dat is waarschijnlijk een café. Markten, van welke aard dan ook, werden vaak gehouden vlak bij een café, waar een koop of verkoop beklonken werd met het drinken van een borrel.

Er worden op de foto biggen van een hoogkar geladen om vervolgens in de gereedstaan-

de mand te worden gelegd. Men gebruikte daarvoor wel de term 'inkorven', die echter gebruikelijker was in de duivensport. Maar jonge varkens werden ook in een korf met stro gelegd, met andere varkens erbij. Men sprak dan van een toom varkens of biggen; die werden dan op een varkensmarkt te koop aangeboden. Manden konden ook provisorische bekistingen zijn met stro erin.

In veel plaatsen werden lange tijd wekelijks biggenmarkten gehouden. In een enkel geval herinnert nog een straatnaam aan de geregelde biggenmarkten, zoals de Biggenstraat in Uden.

De wekelijkse biggenmarkt stamt uit de tijd dat de varkenshandel kleinschalig was. Boeren hadden een beperkt aantal varkens. Vanaf pakweg 1970 begonnen er in Brabant grote varkensstallen te verschijnen. En vanaf de eeuwwisseling werden dat soms megastallen, echt heel grote stallen, die allerlei milieu-problemen met zich mee hebben gebracht, zoals stankoverlast en mestoverschotten.

Alle mannen op de foto op één na dragen een pet. Eén man draagt een hoed. Dat zal geen varkensboer zijn. De jongeman op de hoogkar draagt geen hoofddekseel. Zijn haar ligt

05 Oss, 25 april 1939, een biggenmarkt

in een mooie scheiding. De jas die hij draagt, is bij een schouder helemaal opengescheurd.

Oss telde lange tijd een flink aantal slach-
terijen, onder meer van de families Van Zwa-
nenberg en Hartog, bekend geworden on-

der respectievelijk de merknamen Zwan en
Unox. De naam Unox is gevormd met het
eerste deel van Unilever (Un) en een alterna-
tieve spelling van Oss (Ox).

GRAVE, 1937

Touwslagers werkten vroeger in de openlucht op een zogenoemde lijn- of touwbaan. Ze gebruikten garens die gesponnen waren uit vezels. Dat waren aanvankelijk altijd natuurlijke vezels, van bijvoorbeeld de kokosnoot, hennep of sisal. Op een zeker moment zijn er ook synthetische vezels gekomen, onder meer van nylon.

De uit vezels gesponnen garens werden over de lange touw- of lijnbaan gespannen en dan heel stevig in elkaar gedraaid. Dat gebeurde met de hand, waarbij de touwslagers diverse keren langs de gespannen draaden heen en weer liepen, de garens in elkaar draaiend. Ze liepen daarbij steeds achteruit en lieten de garens dan door hun handen gaan. Een touw- of lijnbaan kon wel driehonderd meter lang zijn.

Het woord 'slager' is vaker gebruikt in beroepsaanduidingen. Het meest als zelfstandig woord voor een vleesverkoper, maar 'slager' zit bijvoorbeeld ook in de samenstellingen 'koperslager' en 'touwslager'. Het woord 'slager' is niet afgeleid van 'slachten' maar van 'slaan'. Het ineendraaien van de garens werd wel het ineenslaan van de garens genoemd, vandaar touwslaan. Later werd het werk me-

chanisch, via een touwslagersmolen of een ander mechanisme.

Als de garens ineengedraaid waren tot strengen van touw, ging de touwslager het touw nastrijken, dat wil zeggen compacter maken om rafelen van het touw te voorkomen. Het is niet goed te zien, maar op de foto is de touwslager waarschijnlijk bezig met nastrijken. Dat nastrijken gebeurde met een speciale klopper. Na het nastrijken werd het touw op maat gesneden of geknipt.

Touw is van oudsher een veelgebruikt product. Denk onder meer aan de scheepvaart, waarbij schepen aanmeren door een dik touw (een meerlijn of tros) vast te maken aan een heel stevige dikke paal, een bolder, die op de kade staat. In de zeilvaart is ook altijd veel touw gebruikt, bijvoorbeeld voor het hijsen van de zeilen. In de landbouw werd en wordt touw bijvoorbeeld gebruikt voor het bijhouden van hooibalen. Touw houdt veel in de samenleving bij elkaar, zou je kunnen zeggen. Er zijn nu in Nederland nog enkele bedrijven die touw maken.

De Nederlandse taal heeft diverse uitdrukkingen met daarin het woord 'touw': in touw zijn, iets op touw zetten, ergens geen touw

06 Een touwslager aan het werk in Grave, 9 juni 1937

aan vast kunnen knopen, de touwtjes in handen hebben, iemand aan een touwtje hebben, in de touwen hangen en aan de touwtjes trekken. Een vroeger soms gebruikte uitdrukking was 'achteruitgaan als een touwslager'. Het lijkt een uitdrukking met een negatieve

betekenis, maar dat is juist niet zo. De uitdrukking betekent 'het beter krijgen, welvarender worden', want een touwslager moest juist achteruitlopen om succesvol touw te kunnen maken.

EINDHOVEN, CA. 1931

Etos is ontstaan uit een winkel van Philips die in 1919 werd opgericht en waar de Philips-werknemers levensmiddelen konden kopen. In 1931 kwam daaruit de Etos-formule voort, waarbij de letters van de afkortingsnaam ETOS staan voor: Eendracht, Toewijding, Overleg en Samenwerking.

Opvallend op de foto zijn de vele reclame-uitingen die er te zien zijn. Links op de foto zien we bijvoorbeeld Odol, een merknaam voor desinfecterend mondwater. Odol is een afkorting die is samengesteld uit de beginletters van het Oudgriekse woord voor tand, 'odous', en het Latijnse woord voor olie, 'oleum'. Odol kwam in 1893 op de markt.

Boven de Odol-reclame wordt Wybert aangeprezen, dropjes tegen het hoesten, in de volksmond 'wybertjes' genoemd. De merknaam Wybert is een zogenoemd eponiem, een vernoeming naar een persoon, namelijk de Zwitser Emanuel Wybert (1807-1884), die de keelpastilles uitvond. Aanvankelijk werden wybertjes in Zwitserland geproduceerd, in Bazel, maar in 1919 verhuisde de productie naar Nederland, naar Hilversum. Tachtig

07 Een ETOS-drogisterij in Eindhoven kort na 1931

jaar later, in 1999, vond een nieuwe verhuizing van het bedrijf plaats, nu naar Almere.

Van alle reclame-uitingen die er op de foto te zien zijn, is Persil als waspoeder misschien wel het bekendst, omdat het – net als Wybert – nog altijd bestaat. Persil is ook een afkortingsnaam, samengesteld uit ‘per’ van ‘perboraat’ en ‘sil’ van ‘silicaat’. Het zijn beide chemische stoffen.

Op de foto is op de achterwand van de zaak een bord te zien met daarop ‘Fotohandel’. De tekst eronder luidt: ‘Vanaf heden is aan onze Afd. Drogisterij een fotohandel verbonden.’ Dat betekende dat je bij de drogisterij fotorolletjes kon afgeven om ze te laten ontwikkelen. Maar je kon er ook de spullen kopen om zelf foto’s te ontwikkelen. Men verkocht zelfs fototoestellen. Het was lange tijd in veel drogisterijen gangbaar dat er een foto-afdeling bij zat.

Op de toonbank achter de rug van de man die spullen komt ophalen – de man lijkt een bezorger te zijn, tegenwoordig zou hij misschien ‘fietskoerier’ worden genoemd – staat

een vitrine met in het bovenste deel parfum, van oudsher een belangrijk verkoopartikel in een drogisterij. In het parfumassortiment zat heel zeker ook ‘eau de cologne’, veelal uitgesproken als ‘onjeklonje’, ‘oddeklonje’ of zelfs (zoals bij ons thuis) ‘ollieklonje’.

Boven op de stelling achter de verkoopster rechts staat een bus Vim. Zo’n bus was lange tijd in vrijwel elk huishouden te vinden. Het was schuurpoeder. De naam was in feite een Engels woord in de betekenis ‘energie’. Tegen mensen met de voornaam Wim werd vroeger nogal eens gezegd: ‘Wim schuurt zijn kont met Vim.’ Ik heb het zelf in mijn jeugd ook nog diverse keren moeten horen. Rond 1970 maakte Vim plaats voor Jif, dat later weer de naam Cif kreeg.

In Nederland heb je nog enkele drogisterijen die de sfeer van weleer min of meer hebben weten te behouden. Een ervan is drogisterij A.J. van der Pigge in Haarlem. Echt de moeite waard om eens te bezoeken. De winkel dateert van 1849.